Sosiaali- ja terveysministeriö

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi mielenterveyslain ja hallinto-oikeuslain 7 §:n muuttamisesta (HE 14/2023 vp)

Potilasasiakirjamerkinnät ja perusteet toteuttaa lääkehoito potilaan tahdosta riippumatta

- Perustuslakivaliokunta kehottaa lausunnossaan sosiaali- ja terveysvaliokuntaa vielä harkitsemaan, että mielenterveyslakiin lisättäisiin kirjaamista koskeva velvoite, jonka mukaan potilasasiakirjaan tulee merkitä myös 22 b §:n 4 momentin soveltamisedellytysten dokumentoinnin kannalta riittävät tiedot.
- STM pitää voimassa olevaa lainsäädäntöä tältä osin riittävänä.
- STM toteaa, että hallintopäätöksessä tulisi perustella mielenterveyslain 22 a ja 22 b §:ssä säädettyjen lakisääteisten edellytysten täyttyminen kyseisessä tilanteessa.
- Käytännössä arvioitaisiin, vaarantaisiko lääkehoidon toteuttamatta jättäminen vakavasti potilaan tai muiden terveyttä tai turvallisuutta. Tutkimukseen määrätyn potilaan kohdalla arvioitaisiin, onko lääkehoito hänen henkeään tai terveyttään uhkaavan vaaran torjumiseksi välttämätöntä.

Päätöksen antaminen potilaan pyynnöstä ja hoitoon määräämisen yhteydessä

- STM toteaa, että hallintopäätöstä ei ole lähtökohtaisesti perusteltua edellyttää, jos lääkehoito voidaan toteuttaa yhteisymmärryksessä potilaan kanssa.
- Oikeusministeriön lausuntokierroksella antaman lausunnon perusteella jatkovalmistelun aikana mielenterveyslakiehdotukseen lisättiin säännös, jonka mukaan potilaalla olisi oikeus saada hallintopäätös myös pyynnöstä, vaikka lääkehoito toteutettaisiin yhteisymmärryksessä hänen kanssaan.
- STM ei pidä EIT:n antaman X v. Suomi –tuomion perusteella riittävänä menettelyä, jossa lääkehoitoa vastustava potilas saisi hallintopäätöksen vain pyynnöstä, vaikka potilaalle olisi ensin kerrottava mahdollisuudesta saada hallintopäätös.
- STM katsoo X v. Suomi –tuomion ja Euroopan neuvoston kidutuksen vastaisen komitean esittämien huomioiden perusteella, että potilaalle on annettava erilliset päätökset tahdosta riippumattomaan hoitoon määräämisestä ja tahdosta riippumattomasta lääkehoidosta. STM pitää sinänsä mahdollisena, että nämä päätökset voisi antaa samalla asiakirjalla.
- STM toteaa, että omaisuuden haltuunotosta ja yhteydenpidon rajoittamisesta annetaan erilliset päätökset omilla asiakirjoillaan.

Muutoksenhaku

- Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan sosiaali- ja terveysvaliokunnan tulee vielä harkita valitusajan pituutta.
- STM pitää perusteltuna säätää valitusajasta yhdenmukaisesti muiden mielenterveyslain 24 §:n 1 momentissa tarkoitettujen päätösten kanssa. Muutoksenhakuaika olisi lisäksi perusteltu asian käsittelyn kiireellisyyden vuoksi.
- Perustuslakivaliokunta toteaa lausunnossaan 12-14-vuotiaan lapsen muutoksenhakuoikeuden osalta, että sosiaali- ja terveysvaliokunnan on vielä tarkasteltava sääntelyn johdonmukaisuutta ja varmistuttava siitä, että sääntelyn sanamuodosta saa selvän käsityksen alaikäisen muutoksenhakuoikeudesta.
- STM toteaa, että alaikäisen potilaan muutoksenhakuoikeuteen sovellettaisiin yleislainsäädäntöä. STM katsoo, että mielenterveyslain 24 §:n 5 momentti antaa selvän käsityksen alaikäisen potilaan muutoksenhakuoikeudesta.
- STM pitää perusteltuna säätää ratkaisukokoonpanosta yhdenmukaisesti tahdosta riippumattoman lääkehoidon ja henkilön hoitoon määräämisen tai hoidon jatkamisen hänen tahdostaan riippumatta, omaisuuden haltuunoton sekä yhteydenpidon rajoittamisen osalta.

Voimaantulo

- STM tuo esille, että Euroopan neuvoston ministerikomitea on kehottanut Suomea ryhtymään kiireellisesti kaikkiin käytettävissä oleviin toimenpiteisiin, joilla voidaan estää tarvittavien lainsäädäntötoimien viivästyminen enemmälti. Suomen on raportoitava konkreettisesta edistymisestään 21.12.2023 mennessä.
- STM toteaa, että hallituksen esitys on eduskunnan käsiteltävänä ja arvioi, että lain voimaantuloa voidaan siirtää ehdotetusta 1.1.2024 joitakin kuukausia ottaen huomioon potilastietojärjestelmien päivittämisen edellyttämä aika.

Potilaan perusoikeuksien rajoittamisesta

- STM katsoo, että tahdosta riippumattoman lääkehoidon edellyttämät lääketieteellisen arvion perusteella välttämättömät laboratoriotutkimukset ja näytteenotot on mahdollista toteuttaa, jos mielenterveyslain 22 a ja 22 b §:n mukaiset edellytykset täyttyvät kyseisessä tilanteessa. Tältä osin ei esitetä muutoksia nykytilanteeseen.
- Potilaan perusoikeuksien rajoittamisesta somaattisessa terveydenhuollossa tai vapaaehtoisessa sairaalahoidossa ei ole lainsäädäntöä. Lainsäädännön puute on STM:n tiedossa.
- Eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvontakäytännössä on käsitelty tarkemman lainsäädännön puuttuessa huomioon otettavia näkökohtia ja katsottu, että rajoitustoimenpiteiden käyttäminen saattaa olla mahdollista oikeuttaa rikoslaissa säädettynä pakkotilana tai hätävarjeluna.